

Mette Marie Kristensen
Nanna Schneekloth Christiansen
Anna Paldam Folker

Forebyggelse af brug af snus og tyggetobak blandt unge

Forebyggelse af brug af snus og tyggetobak blandt unge.

Mette Marie Kristensen
Nanna Schneekloth Christiansen
Anna Paldam Folker

Copyright © 2017
Statens Institut for Folkesundhed,
SDU

Grafisk design: Trefold

Uddrag, herunder figurer og tabeller,
er tilladt mod tydelig gengivelse. Skrifter, der
omtaler, anmelder, citerer eller henviser til
nærværende publikation, bedes sendt til
Statens Institut for Folkesundhed, SDU.

Elektronisk udgave: ISBN 978-87-7899-390-8

Statens Institut for Folkesundhed
Øster Farimagsgade 5A, 2. sal
1353 København K
www.si-folkesundhed.dk

Notatet kan downloades fra
www.si-folkesundhed.dk

Indhold

Indledning 3

Forebyggelse af brug af
snus og tyggetobak
blandt unge 4

Målgrupper 5

Anbefalinger og forslag til tiltag 5

Faktorer af betydning for
snusforebyggelse 7

Skolebaserede interventioner 7

Kommunikations- og
informationsinterventioner 11

Lokalsamfundsbase-
rede interventioner
13

Interventioner i sundhedspleje 14

Interventioner med fokus på røgfri
tobaksstop 15

Overførbarehed til en dansk kontekst 15

Opsamling 17

Litteraturliste 19

Indledning

af snus og tyggetobak målrettet unge samt et afsluttende kapitel, der samler op på notatets fund.

Dette notat er udarbejdet på baggrund af et ønske fra Sundhedsstyrelsen om et opdateret vidensgrundlag for forebyggelse af røgfri tobak blandt unge, med et særligt fokus på snus og tyggetobak, herunder viden om interventioner, effekt og målgrupper. Dette vidensgrundlag skal bistå rådgivning af kommunerne i forbindelse med en opdatering af forebyggelsespakken om tobak i 2017.

Metode

Det metodiske udgangspunkt for udarbejdelsen af dette notat er en litteratursøgning med fokus på eksisterende danske, skandinaviske og internationale erfaringer med forebyggelse af snus og tyggetobak blandt unge. Notatet har særligt fokus på eksisterende tiltag og anbefalinger, og er baseret på viden fra både videnskabelig litteratur og rapporter. Søgning er foretaget i databasen PubMed samt i søgemaskinerne Google og Google Scholar. Søgninger og udvalg af søgeord er foretaget med assistance fra Syddansk Universitetsbibliotek. I de danske og skandinaviske søgninger er røgfri tobak, snusforebyggelse, snus, tyggetobak, tuggtobak, skråtobakk, unge, intervention, kommuner, og skoler anvendt som søgeord. I de internationale søgninger er smokefree tobacco, snus, chewing tobacco, youth, adolescents, intervention, community og schools anvendt. Hertil er søgninger foretaget på de skandinaviske sundhedsmyndigheders hjemmesider.

Læsevejledning

Dette notat omfatter en grundig gennemgang af både videnskabelig og anden litteratur, der samler op på erfaringer med forebyggelse af røgfri tobak, herunder særligt snus og tyggetobak, blandt unge. Notatet består af denne indledning, et kapitel, der samler op på eksisterende viden om og erfaringer med forebyggelse

Forebyggelse af brug af snus og tyggetobak blandt unge

Dette notat bygger på en gennemgang af eksisterende litteratur omhandlende viden om og erfaringer med forebyggelse af snus og tyggetobak blandt unge.

Snus og tyggetobak falder under betegnelsen røgfri tobak, som i loven om tobaksvarer defineres som tobaksvarer ”der ikke forbruges via en forbrændingsproces, herunder tyggetobak, tobak, der indtages nasalt, og tobak, der indtages oralt” (1). Notatet vil ikke fokusere på tobak der indtages nasalt, men have et særligt fokus på snus og tyggetobak, som begge indtages oralt.

I Danmark er alle tobaksprodukter, der er bestemt til oral indtagelse, og som helt eller delvist består af tobak i form af pulver eller fine partikler eller enhver kombination af disse former forbudt. Dette betyder, at snus, både løs og i poser eller breve, ikke må sælges i Danmark. Tobaksvarer, der er bestemt til at inhaleres eller tygges, er dog undtaget fra forbuddet. Dette betyder, at eksempelvis tyggetobak er tilladt at sælge i Danmark. Lovgivningen definerer tyggetobak som ”en røgfri tobaksvare, som udelukkende er bestemt til at tygges” (1).

I Sverige, grundet en undtagelse i tobaksvaredirektivet, samt i Norge, grundet en undtagelse i EØS-aftalen, er det tilladt at markedsføre snus. Brugen af røgfri tobak er derfor væsentligt mere udbredt i Norge og Sverige end i Danmark, både blandt den unge og den voksne befolkning. I begge lande er tyggetobak lovligt at markedsføre.

Om end der i den danske lovgivning sondres mellem snus og tyggetobak omtales og anvendes tyggetobak ofte som snus. De danske tyggetobaksprodukter minder da også meget om de produkter man i Sverige og Norge betegner som snus. Grundet den anderledes lovgivning i Norge og Sverige, hvor markedsføring af snus er lovligt, er tyggetobak ikke særligt udbredt blandt unge i disse lande. Dette afspejles også i litteraturen omkring forebyggelse af røgfri tobak blandt unge, hvor tyggetobak i meget begrænset grad behandles særskilt, og oftere falder under den samlede betegnelse røgfri tobak. I litteraturen skelnes heller ikke i særlig høj grad mellem snus og tyggetobak, og i nogle studier indgår tyggetobak under betegnelsen snus. Viden om og erfaringer med tyggetobak indgår derfor ikke som et særskilt fokus i dette notat, men som en del af det overordnede fokus på snus og røgfri tobak.

I Danmark findes, modsat i Sverige og Norge, endnu ikke nationale indsatser eller interventioner direkte målrettet forebyggelse af snus og røgfri tobak. Derfor bygger dette notat på svenske, norske og øvrige internationale erfaringer. Det bør dog bemærkes, at der her ligeledes er begrænsede erfaringer med interventioner målrettet brug af snus.

Den gennemgåede litteratur omfatter reviews, rapporter, monografier og studier, der har beskæftiget sig med forskellige typer af interventioner samt andre aspekter af forebyggelse af snus og røgfri tobak. Grundet begrænsede erfaringer med interventioner, der alene er målrettet brug af snus og tyggetobak, har en stor del af litteraturen, der gennemgås i dette notat, ligeledes fokus på andre former for tobak. Det begrænsede antal indsatser med dette fokus påpeges ligeledes i en rapport af det norske *Helse- og sundhedsdirektoratet* (2). Dette til trods for, at brugen af snus i Norge øges, mens andelen af daglige rygere er faldende. Denne tendens bekræfter tidligere amerikanske fund, som præsenteret i en monografi publiceret af det amerikanske *National Cancer Institute* (NCI) i 1992 (3), der fastslog, at røgfri tobak var den eneste type tobak

med en stigning i forbrug i USA på dette tidspunkt.

Tiltag specifikt målrettet snusforbrug i Skandinavien er primært gennemført på strukturelt niveau. Af sådanne indsatser kan nævnes regulering af tobakspriser, hævnning af minimumalderen for lovlig køb af tobak, standardisering af tobakspakker¹ og brug af advarselsetiketter (4). Det understreges dog af flere, blandt andet det norske Helsedirektoratet, at selv om der findes centraliserede tiltag, er lokal opfølgning nødvendig (5). I Sverige og Norge er sociale og adfærdsorienterede interventioner da også blevet gennemført, dog primært med et bredt fokus på tobaksforbrug. Også i USA er flere interventioner med fokus på røgfri tobak blevet gennemført.

Målgrupper

Dette notat har et særligt fokus på forebyggelse af snus og tyggetobak blandt unge. Der tages ikke udgangspunkt i en specifik aldersmæssig afgrænsning af unge, men de reviews, studier og rapporter der er inkluderet i litteratursøgningen har typisk et fokus på unge i skolealderen, det værende udskoling (7. – 9. klasse), i en skandinavisk kontekst og *high school* i en amerikansk kontekst (9. – 12- klassetrin). Erfaringer med forebyggelse af snus og røgfri tobak i gymnasier, handels-, og erhvervsskoler er begrænsede, men er inkluderet i det omfang de er fremkommet af søgningen.

Norske Helsedirektoratet (6) og det amerikanske National Cancer Institute (3) peger begge på, at snus og røgfri tobak er mere udbredt blandt unge end blandt den øvrige befolkning. I en dansk kontekst er der ifølge Kræftens Bekæmpelse en bekymring for, at børn og unge i stigende grad bruger snus (7). Dette, understreges det, er dog endnu ikke undersøgt på nationalt plan. Et svensk studie (8) finder, at unge typisk påbegynder snusbrug i 8.-9. klasse (i 14-15 årsalderen). I Danmark har Statens Institut for Folkesundhed i 2014 undersøgt brugen af snus og skrå blandt elever på henholdsvis gymnasier

og erhvervsuddannelser, og her fremgår det, at 22 % af elever på gymnasier og 18 % af elever på erhvervsuddannelser har prøvet at bruge snus eller skrå (9).

Ifølge svenske, norske og internationale studier af snusbrug blandt unge er der markant flere drenge end piger, der bruger snus (2, 8, 10, 11). Dog viser tal fra det norske *Statistisk Sentralbyrå*, at snusbrug blandt unge kvinder i Norge er steget væsentligt i løbet af de sidste år, fra 5 % i 2009 til 17 % i 2016 (12). Også i Sverige er andelen af kvindelige snusbrugere stigende (13).

I den norske litteratur fremhæves det, at snusbrug er særligt udbredt blandt unge mænd i militæret, herunder særligt blandt værnepligtige og på officerskoler (2). Erfaringer med forebyggelse af snus og røgfri tobak i disse arenaer er dog ikke fundet i litteratursøgningen og dette fokus indgår derfor ikke i notatet. I den amerikanske litteratur beskrives snus og anden røgfri tobak som særligt fremherskende blandt unge, sportsudøvende mænd og blandt den unge indianske befolkning (11). Dette er dog kun et fokus for den amerikanske litteratur, og notatet vil derfor ikke have fokus på disse to delmålgrupper.

Anbefalinger og forslag til tiltag

Flere kilder har på baggrund af studier og erfaringer formuleret anbefalinger til fremtidige interventioner med fokus på snus og røgfri tobak. I dette afsnit samler vi op på overordnede anbefalinger med fokus på interventioner målrettet unge.

I National Cancer Institutes monografi præsenteres en række anbefalinger for det videre arbejde med forebyggelse af røgfri tobak i USA (3). Blandt disse anbefalinger er nogle særligt relevante for unge. Disse vil blive beskrevet nedenfor.

¹ Indført i Norge fra 1. juli 2017. Per 1. juli 2018 træder regler om standardiserede tobakspakker i kraft.

- At man i aktiviteter målrettet kontrol med røgfri tobak gør brug af eksisterende kanaler og strukturer, der fokuserer på rygeforebyggelse.
- Forebyggelse af røgfri tobaksstart blandt unge samt stop af brugen af tobak blandt nuværende brugere er begge nødvendige fokusområder for at opnå en signifikant reduktion i forekomsten.
- At kampagner og programmer, der fraråder brugen af røgfri tobak, formidler, at alle former for tobak er usunde. Der skal være fokus på at undgå, at brugere af et tobaksprodukt skifter til et andet, der formodes at være et sundere eller sikrere alternativ.
- Idet forekomst af røgfri tobaksbrug varierer afhængigt af region, alder, etnicitet og erhverv, vil niveauet og karakteren af røgfri tobaksinterventioner afhænge af målgruppen.
- Om end stigningen i brugen af røgfri tobak i USA og andre lande særligt er forekommet blandt unge, skal interventioner ikke overse ældre brugere og regioner med en lang tradition for tobaksbrug.
- At organisationer, der udvikler og gennemfører røgfri tobaksinterventioner, samarbejder med andre private og offentlige organisationer på globalt plan for at koordinere prioriteter og strategier, og for at maksimere effekten af de tilgængelige ressourcer.

Det er væsentligt at bemærke, at National Cancer Institutes monografi blev publiceret i 1992, og at nogle af disse fund derfor kan være mindre aktuelle. Ikke desto mindre vurderes monografien at være central for dette notats fokusområde. Anbefalinger fra denne kilde er derfor inkluderet i det omfang de vurderes at bidrage til notatets overordnede formål og understøtter nyere litteratur.

US Department of Health and Human Services anbefaler, ligesom National Cancer Institute, at man anvender samme former for rådgivning og indsatser for brugere af røgfri tobak som for rygere (14).

Det norske Helsedirektoratet kom i 2012 med følgende anbefalinger til tiltag for snusforebyggelse og snusstop blandt den norske befolkning (2):

- Der bør indgås et tæt samarbejde mellem Helsedirektoratet og den offentlige og private tandpleje. At tandplejepersonale tager brug af tobak og snus op og tilbyder hjælp til at stoppe er vigtigt for at problematisere brugen af snus.
- Der bør indgås et samarbejde med forsvaret om både problematisering af brugen af tobak i værnepligt og forventning om tobaksfri arbejdstid i forsvaret. Dette vil være meget vigtigt for at kunne gøre forsvaret til en arena for stop af brugen af tobak i stedet for en potentiel rekrutteringsarena.
- Der skal udarbejdes nyt materiale om sundhedsskaderne ved brug af snus, da der er kommet ny forskning på området.
- Et netbaseret ryge- og snusstopprogram for unge skal færdiggøres og markedsføres.

Sammenholdes anbefalingerne på tværs af de to kilder observeres et særligt sammenfald i forhold til følgende to anbefalinger: Den første er, at man gør brug af eksisterende, etablerede metoder for rygestop og forebyggelse i arbejdet med de røgfri tobaksforebyggende indsatser. Den anden er, at samarbejder på tværs af institutioner, organisationer og sektorer etableres i forbindelse med tobaksforebyggende indsatser, både lokalt, nationalt og internationalt. Disse anbefalinger vurderes derfor at være særligt relevante for interventioner med fokus på snus og røgfri tobak målrettet unge.

Faktorer af betydning for snusforebyggelse

Flere studier har undersøgt, hvad der for unge har betydning i forhold til start, fastholdelse og stop af snusbrug.

Et svensk studie, der har undersøgt hvilke faktorer, der har betydning for ikke at ryge eller bruge snus blandt unge, finder, at det sociale miljø omkring den unge spiller en afgørende rolle for unges adfærd, hvad angår tobak (10). Studiet peger på, at der blandt svenske unge, og i befolkningen generelt, er en større forekomst af snusbrug end af rygning, med en kønsfordeling på henholdsvis 24 % for drenge og 7 % for piger.

I studiet findes det, at den stærkeste faktor relateret til at være snusfri for begge køn er at have en snusfri bedste ven. Andre væsentlige faktorer for piger er lavt alkoholforbrug, at have snusfri mødre eller søstre, ligesom det at være snusfri associeres med godt helbred. For drenge er det at have snusfri fædre og brødre, ikke at mobbe samt at gå til sport signifikant associeret med at være snusfri.

På baggrund af studiet konkluderes det, at interventioner med fokus på ryge- og snusforebyggelse skal fokusere på og have som primære mål at skabe understøttende miljøer, der gør det nemmere for individuelle unge at tage ansvar for deres valg. Herudover anbefales det, at skolers tobakspolitik ikke kun skal omfatte skolemiljø, men også andre miljøer, som eleverne færdes i (familie, vennekredse m.m.). Hertil skal der være et fokus på elevernes vaner og livsstil, herunder ansvar, normer og holdninger til snus- og tobaksbrug.

Et andet svensk studie har gennemført en kvalitativ undersøgelse af betydningen af snusbrug og holdninger til snus blandt unge. Hertil har de adspurgte unge om årsager til snusstart og vedvarende brug (15). 27 erhvervsskoleelever blev som led i undersøgelsen interviewet i fokusgrupper. Studiet fandt, at den væsentligste faktor for snusstart var indflydelse fra nærtstå-

ende og betydningsfulde personer (for eksempel venner og familie). Vedvarende brug af snus skete både på grund af udvikling af fysisk afhængighed og social afhængighed, idet flere udtrykte, at de via snusbrug følte et tilhørsforhold til et fællesskab. Eleverne følte ikke, at de påvirkede andre elevers snusadfærd med deres snusbrug, om end de selv beskrev, at de blev påvirket af andre til at starte. De udtrykte, at det var deres egen beslutning at stoppe, og at ingen kunne påvirke dem i deres valg. Stærke reaktioner fra familie eller venner, eller forsøg på at forbedre personlig økonomi, blev beskrevet som faktorer, der kunne medføre snusstopforsøg. Sundhedskonsekvenser fremstod ikke som et stærkt argument for at stoppe, og eftersom at der ikke oplevedes at være de store ulemper ved forbruget havde de fleste ingen intentioner om at stoppe deres snusbrug.

Det konkluderes i studiet, at forældre bør involveres i budskaber om tobaksfri ungdom, og at snus ikke bør markedsføres som et mindre sundhedsskadeligt alternativ til rygning. Herudover vurderes det på baggrund af studiets fund, at tobaksfri skolepolitikker kan bidrage til ændringer af normer og holdninger til snus.

På baggrund af de i dette afsnit gennemgåede studier kan det konkluderes, at ændringer af normer omkring og holdninger til snusbrug er en afgørende faktor for forebyggelse af snusbrug, og at familie og venner har en stor indflydelse herpå. I det følgende vil erfaringer med forskellige interventioner målrettet unge blive gennemgået.

Skolebaserede interventioner

Der er i Skandinavien gode erfaringer med anvendelsen af skolebaserede interventioner til forebyggelse af snusstart. Størstedelen af interventioner for forebyggelse af røgfri tobak målrettet unge finder sted i skolen, da der her er nem adgang til målgruppen. Der er dog ikke foretaget særligt mange evalueringer eller publiceret studier, der evaluerer effekten af disse in-

terventioner. I dette kapitel vil overordnede observationer samt udvalgte interventioner blive gennemgået.

Generelle observationer

En rapport fra det amerikanske National Cancer Institute og *Centers for Disease Control and Prevention* (CDC) (16), der kortlægger interventioner rettet mod røgfri tobak på globalt plan, har på tværs af reviews og meta-analyser af skolebaserede interventioner med fokus på rusmiddelforebyggelse samlet op på, hvilke faktorer der har betydning for, at interventioner rettet mod røgfri tobak får succes. Ifølge rapporten kan sådanne interventioner være succesfulde, når følgende kriterier opfyldes:

- De er interaktive.
- De engagerer og involverer *peer facilitators*.
- De involverer forældre og andre segmenter af lokalsamfundet.
- De er teoretisk baseret og følger modellen for social påvirkning.
- Lærere trænes tilstrækkeligt, og sundhedsfremmende skolepolitikker understøttes.
- De gennemføres over flere år.

NCI og CDC's rapport (16) konkluderer hertil, at skolebaserede interventioner, der fokuserer specifikt på negative sundhedskonsekvenser af røgfri tobak, og interventioner, der kombinerer undervisningsstrategier med sociale aktiviteter, kan reducere sandsynligheden for, at unge vil starte med at bruge røgfri tobak signifikant. Dette er i modstrid med skandinaviske fund (præsenteret i "Faktorer af betydning for snusforebyggelse"), og kan skyldes kulturelle forskelle mellem USA og Skandinavien. Hertil konkluderes det, at det kan være en fordel at målrette interventioner til specifikke målgrupper med en særlig høj forekomst af røgfri tobaksbrugere.

I deres monografi fra 1992 anbefaler NCI, at der tilvejebringes bredt fokuseret tobaksrelateret materiale i skoler for at reducere tobaksstart (3). I en generel observation fra den amerikanske *Surgeon General's* rapport om tobaksforebyggelse blandt unge fra 2012 (11) påpeges det dog, at om end skolebaserede tobaksforebyggelsesinterventioner viser gode resultater og har et stort potentiale, kan et for bredt fokus på tobak, dette værende et samtidigt fokus på både rygning og røgfri tobak, være en begrænsning for effekten på røgfri tobak. Dette understøttes i NCI og CDC's rapport fra 2014, der påpeger, at tobaksforebyggelsesinterventioner primært har fokus på rygning og et begrænset fokus på røgfri tobak (16). Dette giver sig ifølge Surgeon General udslag i en mangel på effektiv undervisning omkring røgfri tobak. En konsekvens af dette er, ifølge Surgeon General, at interventioner rettet mod brugen af røgfri tobak ikke når de unge der er i højeste risiko. Hertil påpeges det, at der i mange interventioner er et primært fokus på stop af brug af tobak fremfor forebyggelse, selv om flere studier viser god effekt af tobaksinterventioner målrettet unge, der anlægger et forebyggelsesperspektiv (11).

Et review af indsatser, der har til formål at fremme stop og forebyggelse af brugen af tobak blandt unge konkluderer, at udvikling af skolebaseret materiale alene generelt set har været ineffektivt i forebyggelse af tobak blandt unge på langt sigt, men at en sådan indsats kan være effektiv, hvis den kombineres med andre tiltag, såsom brug af digitale medier og indførelsen af røgfri politikker (17).

National Cancer Institute udformede i 1992, på baggrund af amerikanske og internationale erfaringer, en række konkrete forslag til røgfri tobaksforebyggende tiltag i skoler (3):

- At støtte til røgfri tobaksstop inkluderes i røgfri tobaksrelateret materiale i skoler, og at der hertil ydes støtte til røgfri tobaksstop blandt ansatte.

- At politikker, der forbyder brugen af enhver slags tobak af elever, ansatte og besøgende på skolernes områder på ethvert tidspunkt og ved alle skolerelaterede begivenheder andesteds, formuleres.
- At interventioner med fokus på røgfri tobaksforebyggelse og -stop iværksættes i gymnasier og på handelsskoler.

Ud over disse generelle observationer findes der konkrete erfaringer med interventioner for forebyggelse af snus blandt unge. Disse interventioner vil blive beskrevet i det følgende.

FRI

En af de større indsatses etableret for blandt andet forebyggelse af snus er den norske intervention FRI (tidligere Vær røykFRI) (18). FRI er et nationalt skolebaseret multikomponent program, etableret i Norge i 1993 af *Kreftforeningen*. Programmet bruges til dato i størstedelen af landets grundskoler og administreres og faciliteres af lærere på lokalt plan ved hjælp af vejledninger, opgaver og andet materiale udviklet som led i interventionen. Indsatsen bygger på anbefalinger fra en Surgeon General-rapport om forebyggelse af tobak blandt unge fra 1994 (19).

Indsatsen blev opdelt i fire interventionstyper fordelt på en kontrolgruppe (A) og tre interventionsgrupper (B, C og D), og udførtes på 99 skoler landet over blandt 7., 8. og 9. klasser. Gruppe B modtog den mest omfattende intervention, der ud over FRI-programmet indebar kompetenceudvikling af lærere og forældreinddragelse. Alle tre grupper arbejdede med integrering af interventionsaktiviteter i undervisningen, blandt andet i form af videoer, gruppearbejde og spil. Blandt andet materiale, herunder konkrete elevopgaver, udarbejdet af Kreftforeningen og tilpasset de enkelte fag blev anvendt til dette formål (20). Der allokeredes henholdsvis otte (B), fem (C) og seks (D) timer til de tre interventionsgrupper.

Resultaterne af indsatsen blev målt efter 3 år i 2005, og i den forbindelse blev der udarbejdet

en evaluering. Evalueringen viste, at der blandt elever i gruppe B, der inkluderede både FRI-programmet, kompetenceudvikling af lærere og forældreinddragelse, fandtes den mest signifikante reduktion af risiko for ryge- og snusstart. Også mængden af tobak var blandt denne gruppe lavere end blandt de øvrige grupper. Det konkluderes i evalueringen, at interventioner, der bygger på en såkaldt *social influence model*, har god effekt, et resultat der understøtter fund i den førnævnte rapport fra US Department of Health and Human Services.

I evalueringen fremhæves tre årsager som afgørende for indsatsens succes. Den første årsag er, at indsatsen bygger på et solidt teoretisk grundlag, blandt andet med fokus på identificering af og forsøg med mediatorer for adfændsændring. Evidensbaserede og uddannelsesmæssige principper beskrives hertil som grundlæggende for opbygningen af indsatsen.

Den anden årsag, der fremhæves som afgørende, er, at erfaringer fra andre lignende programmer har været inddraget i planlægningen af indsatsen, ligesom en række diskussioner med udvalgte eksperter, lærere, elever og forældre har været en del af udgangspunktet for designet af indsatsen. Herudover har det været en prioritet at oversætte inddragede elementer til en norsk kontekst.

Den tredje årsag, der fremhæves i evalueringen, er, at indsatsen er blevet nøje tilpasset hverdagsstrukturerne på de skoler, hvor indsatsen har fundet sted, og med udgangspunkt i et prioriteret ønske om, at indsatsens elementer kunne integreres i eksisterende aktiviteter i klasseværelserne. I forlængelse heraf har der også været et særligt fokus på anvendelse af metoder og ressourcer, der så vidt muligt matchede de ressourcer, der var tilgængelige inden for de eksisterende rammer.

Tobaksfri DUO

Også i Sverige har man gode erfaringer med etablering af skolebaserede tobaksforebyggelsesinterventioner. Programmet *Tobaksfri DUO* blev startet i 1993 og er i 2017 etableret i 80

kommuner landet over. I nogle län² drives arbejdet med programmet af landstinget i samarbejde med tandplejen (der foretager indledende klassebesøg på 5. og 6. klassetrin), mens det i andre län kan være kommunens rusmiddelforebyggende enhed, skolen eller lokale fritidsordninger eller organisationer. Programmet påbegyndes ved udgangen af elevernes 6. skoleår og løber til afslutningen af 9. skoleår, og dermed afslutning af folkeskolen (21).

Programmet har til formål at nedbringe prævalens af tobaksforbrug blandt målgruppen ved at skabe opmærksomhed og dele viden omkring tobaksforbrug og skader herved, samt ved inddragelse af sociale relationer og miljøer, herunder via inddragelse af forældre og venner som social støtte og indflydelse. Hertil er det et formål at øge den individuelle elevs bevidsthed omkring tobak og opfordre dem til at træffe egne valg. Som led i programmet modtager eleverne information om tobaks skadevirkninger i kombination med øvelser og aktiviteter med fokus på styrkelse af selvværd og snak om normer omkring tobaksforbrug. Skolerne opmuntres i denne forbindelse til at arbejde videre med tobaksforebyggelse i undervisningen, og lærere modtager en vejledning til dette formål. Forældre modtager ligeledes en informationsfolder om tiltaget. Herefter får eleverne til opgave at finde en tobaksfri partner i form af en voksen (forælder, søskende, lærer eller andre), som er ansvarlig for at støtte op om elevens beslutning om at være tobaksfri. En kontrakt indgås mellem de to parter, som gælder til eleven afslutter sin folkeskolegang ved udgangen af 9. klasse. Ved underskrift af kontrakten indgår duoen i en lodtrækning om præmier for fastholdelse af at være tobaksfri (21).

En række studier har undersøgt *Tobaksfri DUO* (22-24). Et studie (22), der har fulgt interventionen i syv år (1994-2001), fandt, at interventionen har haft en signifikant effekt på prævalensen af brug af tobak blandt elever på de deltagende skoler, med en reducere af andelen af elever, der bruger tobak, fra 16,1 % til 9 % i perioden. Til sammenligning var forekomsten af

tobaksforbrug blandt den øvrige befolkning 23 % ved interventionens start og forblev den samme igennem perioden. På denne baggrund konkluderes det, at multikomponentinterventioner, der inkluderer partnerskaber mellem unge og voksne kan mindske andelen af unge, der starter med at ryge og bruge snus.

Et andet studie af interventionen (23) har også fundet, at interventionen har en signifikant effekt på prævalensen af brug af tobak blandt målgruppen. Dette studie har målt specifikt på snusforbrug. Ved studiets start fandt man, at 4,7 % af målgruppen brugte tobak, med en overvægt af mandlige brugere (7,2 % af drenge i interventionsgruppen brugte snus, mens kun 1,9 % af pigerne brugte det). Til sammenligning var andelen af snusbrugere blandt kontrolgruppen 3,5 % - også med en signifikant højere andel af drenge end piger, der brugte snus. Studiet finder yderligere, at en afgørende faktor for at skabe succesfuld forebyggelse blandt denne målgruppe er vedvarende samarbejde mellem nationale, regionale og lokale organisationer og familie. Således fremlægger studiet, at en effektiv strategi for forebyggelse af brug af snus og andet tobak kunne bestå af en kombination af mediekampagner, strukturelle tiltag, såsom øgning af tobakspriser og ændring af unges sociale relationer, såsom reduktion af tobaksbrug blandt voksne rollemodeller.

Et tredje studie af denne intervention (24) understøtter disse fund og finder yderligere, at et voksende flertal af unge er positivt indstillet over for involvering af forældre i tobaksforebyggelsesinterventioner, og argumenterer på denne baggrund for, at involvering og aktivering af både skole og forældre som en understøttende funktion er effektivt for forebyggelse af tobaksbrug blandt unge. Hertil findes det i et yderligere studie (25), at en sideeffekt af interventionen har været, at flere af elevernes tobaksfri partnere er blevet tobaksfri som følge af interventionen. Således fremgår det af studiet, at 24,8 % af elever, der deltog i interventionen,

² Svenske geografiske og organisatoriske enheder lig de danske regioner

rapporterer, at deres tobaksfri partner var tobaksbrugere før interventionens start, men blev tobaksfri for at kunne deltage i interventionen.

Interventionen blev i 2016 breddet ud til svenske gymnasier under navnet *Tobaksfri Duo G*. Der er endnu ikke samlet op på erfaringer i dette regi.

Andre skandinaviske tiltag

Kreftforeningen har ud over udarbejdelsen af interventionen FRI i Norge også udviklet materiale med henblik på snusforebyggelse til brug i undervisning. På deres hjemmeside (26) kan undervisere således finde opgaver, infomateriale og referencer til kampagner, rapporter og andet snusforebyggelsesrelateret materiale.

Hertil har den norske organisation også udviklet en guide til udformning af skolebaserede tobakspolitikker, som kan findes på deres hjemmeside (20). Guiden bygger på det norske Helsedirektoratets anbefaling om, at alle skoler bør have en tobakspolitik (5).

Helsedirektoratet har yderligere udarbejdet støttemateriale til rusmiddelforebyggelse i skolen (27), som de henviser til i forbindelse med deres anvisninger til det røg- og snusforebyggende arbejde i Norge.

Amerikanske interventioner

Også i USA er flere interventioner med fokus på forebyggelse af røgfri tobak blandt unge blevet foretaget. De interventioner, som fremhæves her, fokuserer alle på røgfri tobak bredt set og ikke specifikt på snus. Snus indgår dog som fokusområde i alle interventionerne.

En intervention foretaget af Oregon Research Institute blandt 22 skoler i USA havde fokus på social indflydelse som forebyggende faktor. Interventionens aktiviteter faciliteredes af lærere og *peer leaders*, og eleverne udøvede her *refusal skills training* og rollespil, ligesom undervisning og film var en del af interventionen. Interventionen var rettet mod elever på 7.-9. klassetrin. Et studie af interventionen (28) viser en

signifikant reduktion af brugen af røgfri tobak blandt eleverne på de udvalgte skoler.

En anden skolebaseret intervention kaldet *Project Towards No Tobacco Use* har ligeledes forårsaget en signifikant reduktion i prævalensen af røgfri tobak blandt unge. Denne intervention blev, som den ovenfor beskrevet, gennemført blandt elever på 7.-9. klassetrin, ligesom den havde et særligt fokus på social påvirkning via refusal skills training, bevidsthed omkring sociale normer og værdier og fysiske konsekvenser af tobaksbrug.

Studier af denne intervention (29-31) viser god effekt, og i særdeleshed fokuset på fysiske konsekvenser bliver fremhævet som en effektiv komponent for denne type interventioner. En opfølgning to år efter interventionens afslutning viste således, at denne komponent var den eneste i interventionen med en effekt på langt sigt. Det fremhæves i studierne, at dette fund er i modstrid med tidligere forskning, som har fundet et fokus på sociale påvirkninger mere effektivt end et fokus på fysiske konsekvenser. Det påpeges dog også, at der i denne intervention har været et stort fokus på aktiv involvering og personlig relevans i denne komponent, og at dette kan have medvirket til resultatet.

Kommunikations- og informationsinterventioner

I dette kapitel vil overordnede observationer og konkrete erfaringer med kommunikations- og informationsinterventioner om snusforebyggelse blive gennemgået.

Generelle observationer

National Cancer Institute har på baggrund af amerikanske og internationale erfaringer udformet en række konkrete anbefalinger til indsatser med fokus på *public awareness* omkring røgfri tobak. De mest relevante for dette notat er medtaget her (3):

- At øge den offentlige bevidsthed om risici associeret med brug røgfri tobak, særligt

blandt de grupper i befolkningen, der er i størst risiko for brug af røgfri tobak.

- At øge bevidstheden blandt forældre om farer ved og tegn på brug af røgfri tobak.
- At fremme en ændring af sociale normer om røgfri tobak blandt prædisponerede befolkningsgrupper, således at røgfri tobak kommer til at blive anskuet som socialt uacceptabelt.
- At involvere professionelle atleter, berømtheder og andre indflydelsesrige rollemodeller i *public education* kampagner.
- At tilvejebringe uddannelse og træning til hvem, der måtte have interesse for at blive talspersoner for kontrol med røgfri tobak.
- At tilvejebringe materiale og programmer for indflydelsesrige organisationer, såsom forældre og lærergrupper samt andre organisationer, der når unge, særligt unge i risiko for brug af røgfri tobak.

Herunder vil erfaringer fra kommunikations- og informationsinterventioner målrettet snusbrug blandt unge blive gennemgået.

Norsk snusforebyggelseskampagne

I 2012 blev en norsk kampagne om snusforebyggelse målrettet unge gennemført. Erfaringer fra kampagnen gennemgås i et andet notat udført af Statens Institut for Folkesundhed for Sundhedsstyrelsen (32). De væsentligste erfaringer vil blive gennemgået herunder.

Kampagnen blev udmøntet af Helsedirektoratet i Norge i 2015. Den primære målgruppe for kampagnen var 13-16-årige (8. klasse til og med 1. g), som ikke var begyndt at snuse eller ryge, og den sekundære målgruppe var 17-24-årige, som allerede snusede eller røg, enten dagligt eller af og til. Kampagnen forsøgte at opfylde de nationale mål i Norge, som sigter mod at standse en øgning af snusbrug blandt unge, og at børn født efter år 2000 ikke starter med at snuse. Målene for kampagnen var; 1) at forøge

unges kendskab til sundhedsrisici ved at bruge snus, 2) at påvirke holdninger, der er tilknyttet brugen af snus gennem fokus på afhængighed, 3) at gøre det til et bevidst valg ikke at snuse, samt 4) at øge downloads af *Slutta*-appen (der skal hjælpe snusbrugere med at stoppe) (33).

For at målrette kampagneaktiviteterne til unge mennesker blev der lavet flere forskellige kortfilm omhandlende snusafhængighed og *Slutta*-appen. De sociale medier benyttedes som mediestrategi for at få en bred spredning af videoerne. Kampagneaktiviteterne kørte over en periode på 6 uger og blev delt på de sociale medier YouTube, Facebook, Spotify og som app til mobiltelefoner (33).

En evaluering af kampagnen fandt, at kampagnevideoerne har størst effekt blandt dem i målgruppen, der snuser dagligt eller af og til. Dette til trods for at kampagnens primære målgruppe var unge, som hverken røg eller benyttede snus. Derudover viste evalueringen, at videoerne har større effekt, hvis de bliver set flere gange. Evalueringen viste samtidig, at der har været en stor spredning af kampagnen, og at kampagnefilmene har en høj afspilningsrate på alle medieflader. Dette tegner et billede af, at brugen af de sociale medier er blevet taget godt imod af målgruppen, og at de unge har interesse i at dele videoerne med andre (34).

Snuskfri

Snuskfri er en svensk kampagne, som blev opstartet i 2014, og som har til formål at øge viden og afkræfte myter om snus, for derigennem at ændre normer og nedbringe unges brug af snus (35). Kampagnen gennemførtes af Smart Ungdom, en ungdomsorganisation der søger at engagere unge i tobaks- og rusmiddelforebyggende arbejde ved at sprede viden og skabe lokalt engagement i lokalforeninger. Kampagnen blev støttet økonomisk af de svenske *Folkhälsmyndigheten*.

Kampagnen har en række forskellige komponenter, blandt andet udvikling og uddeling af materialer og information om snus, nyheder og

viden om kampagnen og udvikling af en hjemmeside, hvor alt materiale, inklusive merchandise for kampagnen, er tilgængeligt og kan bestilles. Derudover planlægges og gennemføres en række aktiviteter for at sætte fokus på unges snusbrug, blandt andet i form af arbejde med tobakspolitikker og tobaksfri skoletid på skoler. Kampagnen har hertil også udviklet undervisningsmateriale til Smart Ungdom, ambassadører, med henblik på at disse kan blive vidensbærere og debattører på tobaksområdet, og formidle denne viden til andre unge på skoler og i lokalmiljøer og foreninger. Disse ambassadører afholder forelæsninger og workshops for både unge og voksne i deres egne lokalområder. Kampagnen samarbejder med projektet Tobaksfri DUO om uddannelse og brug af ambassadører.

Der forefindes endnu ingen evalueringer af interventionen, og det er derfor ikke muligt at samle op på projektets erfaringer og effekt.

Lokalsamfundsbase­rede inter­ventioner

Der er begrænsede erfaringer med anvendelsen af lokalsamfundsbase­rede inter­ventioner, her forstået som inter­ventioner med lokal eller kommunal forankring, til forebyggelse af snus- og røgfri tobaksstart. I dette kapitel vil overordnede observationer omkring snusforebyggelse i lokalsamfund samt andre erfaringer blive gennemgået.

Generelle observationer

National Cancer Institute har på baggrund af amerikanske og internationale erfaringer udformet en række konkrete forslag til røgfri tobaksforebyggende tiltag i lokalsamfund (3):

- At frivillige i lokalsamfundet trænes i at støtte og formidle interventioners budskaber.
- At skoler bruges som gatekeepers for adgang til unge, om end indsatser ikke skal begrænse sig til skoler.

- At organisationer og grupper med interesse i reduktion i brugen af røgfri tobak opfordres til at koordinere aktiviteter så vidt muligt.
- Deltagelse i og understøttelse af netværk, nyhedsbreve og andre mekanismer, der øger kommunikation mellem personer og organisationer, der er involveret i arbejde med røgfri tobak.

Konkrete lokalsamfundsbase­rede forebyggelsesinter­ventioner med fokus på snus og røgfri tobak, samt de væsentligste erfaringer, de har gjort sig, vil blive gennemgået herunder.

Interventioner og erfaringer

En rapport fra NCI og CDC (16) finder, at inter­ventioner målrettet unge, der baseres i lokal­samfund, har den fordel, at de når unge, der ikke møder op eller er engagerede i skolelivet. Der er ofte en høj andel af tobaksbrugere i denne gruppe af unge, fremhæves det, og denne type inter­ventioner har derfor et større potentiale end skolebase­rede inter­ventioner for at nå højrisikogrupper. Rapporten har blandt andet set på en amerikansk inter­vention kaldet *Project SixTeen*, der har undersøgt og sammen­lignet effekten af henholdsvis en multikomponent lokalsamfundsbase­ret røgfri tobaksforebyggende inter­vention målrettet unge og en skolebase­ret inter­vention med samme målgruppe. Den lokalsamfundsbase­rede inter­vention indebar kommunikation via diverse medier, unge-kampagner og familieorienterede aktiviteter. Den skolebase­rede inter­vention bestod af et evidensbase­ret curriculum kaldet *Programs to Advance Teen Health*. Undersøgelsen fandt, at den lokalsamfundsbase­rede inter­vention havde en mere signifikant forebyggende effekt, og konkluderer på denne baggrund at multikomponent, lokalsamfundsbase­rede inter­ventioner kan have en større forebyggende effekt end en skolebase­ret inter­vention alene.

Overordnet set finder rapporten, at brede lokal­samfundsbase­rede inter­ventioner ser ud til at være mere effektive end skolebase­rede programmer alene. Det understreges dog, at begge

typer interventioner fungerer bedst i kombination med både mediekampagner og strukturelle initiativer.

Interventioner i sundhedspleje

Offentlig og privat sundhedspleje er også en arena, hvori interventioner med fokus på snus og røgfri tobak er afprøvet. Interventioner i dette regi har primært fokus på snus- og røgfri tobaksstop, men udgør en væsentlig del af den overordnede indsats mod snusbrug. Derfor er dette fokusområde inkluderet i notatet.

Generelle observationer

National Cancer Institute opstiller i deres monografi en række anbefalinger til interventioner med fokus på røgfri tobaksstop og -forebyggelse i sundhedspleje (3):

- At status på brug af tobak klarlægges for alle patienter, og at røgfri tobaksstoprådgivning og opfølgning tilbydes systematisk.
- At der er en opmærksomhed på fysiske tegn på brug af røgfri tobak, og at kliniske observationer foretages, særligt af tandplejen som en mulighed for at opfordre til røgfri tobaksstop.
- At tobaksfri politikker, der forbyder brug af tobak, udformes for sundhedsplejefaciliteter.
- At sundhedsplejepersonale kontinuerligt uddannes og trænes i at styrke interventioner med fokus på røgfri tobak.
- At studerende bliver kompetenceudviklet i rådgivning om røgfri tobak.
- At træningsprogrammer og materialer med fokus på tobaksforebyggelse udbydes til sundhedsprofessionelle.

Det norske Helsedirektoratet anbefaler i en rapport fra 2012, at der i Norge "bør inngås et tett

samarbeid mellom Helsedirektoratet og den offentlige og private tannhelsetjensten. At tannhelsepersonell tar opp tobakksbruk - herunder snusbruk - og tilbyr hjelp til å slutte er viktig for å problematisere bruken av snus" (2).

Nedenfor gennemgås en række studier og reviews af interventioner, i særdeleshed i tandplejen, idet denne arena er den mest anvendte i interventioner for snus og røgfri tobak i sundhedsplejen.

Interventioner hos tandplejen

Flere reviews peger på, at orale undersøgelser kan være signifikante motivatorer for snusstop eller reducere af snusbrug (16, 36, 37). Røgfri tobaksinterventioner i tandplejen giver en unik mulighed for at identificere og formidle sundhedsmæssige konsekvenser af snusindtag (16). Fokus for interventioner i tandplejen har primært været på snusstop og ikke forebyggelse, hvorfor sådanne interventioner kun er evalueret i begrænset omfang.

Et Cochrane-review (37) af interventioner for tobaksstop (primært med fokus på røgfri tobak) finder, at interventioner foretaget af sundhedsprofessionelle med inddragelse af orale undersøgelser hos tandplejen og i lokalsamfundskontekster kan øge afholdelse blandt brugere af røgfri tobak.

En evaluering af en svensk tobaksforebyggelsesintervention i tandplejeklinikker af Virtanen et al. (38) finder, at kort og struktureret rådgivning om tobaksforbrug i tandplejeklinikker kan opnå positive adfærdsændringer blandt tobaksforbrugere, særligt blandt snusforbrugere. I interventionen anvendtes kort rådgivning af målgruppen, med udgangspunkt i de 5 A'er (Ask, Advice, Assess, Assist, Arrange). Den individuelle rådgivning havde en maksimal varighed af fem minutter, som afsluttedes med uddeling af en brochure om tobaksstop. Tandplejepersonale blev trænet i rådgivningen på en éndags workshop, med brug af interaktive undervisningsteknikker, såsom rollespil, simulationer og gruppediskussioner. Studiet finder, at om end interventionen ikke havde en signifikant

effekt på afholdenhed efter seks måneder, var der en signifikant reduktion af tobaksforbrug i perioden. Andre studier, der undersøger lignende metoder, understøtter disse fund (39, 40).

Et svensk studie har undersøgt tobaksforebyggelse i svensk tandpleje og barrierer herfor (41). Studiet fandt, at næsten alle de deltagende tandplejere opfattede rygning som sundhedsskadeligt, mens halvdelen ikke var overbevist om, at røgfri tobak var et væsentligt sundhedsproblem. Hertil fandt de, at halvdelen af deltagerne ikke så tobaksforebyggelse som deres job, og at et fåtal rådgav deres patienter omkring tobaksstop. Den største barriere for tobaksforebyggelse var imidlertid manglen på tobaksforebyggelseseksperter at henvise patienter til, ligesom en mangel på viden og ressourcer (i form af økonomisk godtgørelse og tid) var centrale problemer. Studiet konkluderer, at der på trods af de nævnte barrierer er et stort potentiale for, at tandpleje kan spille en mere aktiv rolle i forhold til tobaksforebyggelse- og stop i Sverige.

Interventioner med fokus på røgfri tobaksstop

Dette notat har primært fokus på forebyggelse af snus og røgfri tobak, men vi har fundet det relevant at inkludere et centralt review der behandler resultater af en række interventioner med fokus på røgfri tobaksstop og som giver et billede af omfanget af og fokuset for denne type interventioner. Reviewet er et Cochrane-review fra 2014 af Ebbert et al. (36) og har fokus på to interventionstyper, nemlig interventioner, der anvender farmakoterapier (medicinske præparater), og adfærdsorienterede interventioner (støtte til rygestop gennem adfærdsændringer).

I alt er 34 studier inkluderet i reviewet. 16 har kigget på farmakoterapier. De inkluderede studier undersøger brugen af vareniclin, bupropion, sugetabletter og nikotintyggegummi henholdsvis. Tidligere evidens på området foreslår, at nikotinerstatning i form af sugetabletter er

hjælpsomt til stop med brug af røgfri tobak, men evidensen ud fra de inkluderede studier er lav, og det er nødvendigt med mere forskning på området. Der er ikke tilstrækkelig evidens for at sige, hvorvidt nikotinplastre eller nikotintyggegummi virker. Vareniclin øger tobaksafholdenhedsrater blandt svenske snusbrugere og amerikanske røgfri tobaksbrugere, og kan med fordel tilbydes klinisk.

17 studier i dette review har undersøgt brugen af adfærdsmæssig støtte som forebyggende indsats. Indsatser inkluderer her kort rådgivning, selvhjælpsmaterialer, telefonstøtte, adgang til hjemmeside og en kombination af flere af disse elementer. Der var en stor variation i resultaterne, hvoraf nogle studier viste klar evidens for effekt, mens andre ingen effekt viste. Det konkluderes i reviewet, at det på denne baggrund er svært at vurdere, hvilke komponenter af adfærdsinterventioner der er effektive, og at tilliden til evidensen for effekten af denne type interventioner derfor er begrænset.

På baggrund af gennemgangen af litteratur på begge fokusområder konkluderes det i reviewet, at vareniclin, nikotinsugetabletter og adfærdsinterventioner kan hjælpe til røgfri tobaksstop, men at pålideligheden af resultater for nikotinsugetabletter er begrænset. Derudover er pålideligheden af effektstørrelsen for adfærdsinterventioner i dette review begrænset, fordi de komponenter, der bidrager til interventionernes indvirkning, er uklare.

Overførbarhed til en dansk kontekst

Størstedelen af de overordnede og konkrete erfaringer og anbefalinger, der er blevet gennemgået i dette notat, stammer fra skandinaviske interventioner. Om end der er forskelle i lovgivning, forekomst af snus og tyggetobak, og anvendelsesmønstre blandt unge i Danmark, Sverige og Norge, vurderer vi, at øvrige strukturelle og kulturelle forhold gør det sandsynligt, at erfaringer fra de øvrige skandinaviske lande vil kunne inddrages i udvikling og gennemførelse

af snusinterventioner målrettet unge i Danmark. Det skal dog tages i betragtning, at brugen af snus i særdeleshed er væsentligt mere udbredt i Norge og Sverige end i Danmark, også blandt den voksne befolkning. Dette kan have en afgørende betydning for indsatser målrettet unge, særligt taget i betragtning af fundet om, at det sociale miljø omkring den unge spiller en afgørende rolle for unges adfærd, hvad angår tobak.

De amerikanske og internationale studier og erfaringer medtaget i dette notat har i de fleste tilfælde omfattet et bredere fokus på røgfri tobak. Dette er væsentligt i overvejelser om overførbare, idet røgfri tobaksprodukter kan være meget forskellige og appellere til forskellige målgrupper. Ikke desto mindre vurderer vi, at disse erfaringer og anbefalinger kan inddrages som erfaringsgrundlag idet både snus og tyggetobak falder under denne betegnelse, og idet interventionerne der henvises til i notatet har været målrettet unge. Herudover vurderer vi, at der er strukturelle og kulturelle forskelle mellem USA og Danmark, også på brugen af snus, tyggetobak og røgfri tobak, som kan være væsentlige at overveje i forhold til vurdering af overførbare af disse erfaringer til en dansk kontekst.

Opsamling

I dette afsnit samler vi op på notatets overordnede fund. Disse vil blive gennemgået i punktform, struktureret omkring notatets særskilte afsnit. Det er vigtigt at understrege, at disse opsamlingspunkter kun samler op på den gennemgåede litteratur og altså ikke er anbefalinger, og dermed ikke tager højde for fund, der ligger uden for dette notats afgrænsning.

Overordnet

Følgende punkter kan udledes af den gennemgående litteratur om forebyggelse af snus og tyggetobak:

- Om end der i den danske lovgivning sondres mellem snus og tyggetobak omtales og anvendes tyggetobak ofte som snus. I litteraturen omkring forebyggelse af røgfri tobak blandt unge behandles tyggetobak i meget begrænset grad særskilt, og falder oftere under den samlede betegnelse røgfri tobak. I litteraturen skelnes heller ikke i særlig høj grad mellem snus og tyggetobak, og i nogle studier indgår tyggetobak under betegnelsen snus.
- Der findes endnu ingen nationale indsatser eller interventioner målrettet snus- og tyggetobaksforebyggelse i Danmark. I Skandinavien er evidensen for sådanne interventioner, samt erfaringer med sådanne, begrænsede.
- Tiltag specifikt målrettet snusforbrug er primært gennemført på strukturelt niveau, og omfatter blandt andet regulering af tobakspriser, hævnning af minimumalderen for lovlig køb af tobak, standardisering af tobakspakker og brug af advarselsetiketter. Socialt og adfærdsorienterede interventioner er blevet gennemført i Sverige og Norge, dog primært med et fokus på både rygning og røgfri tobak.

Anbefalinger og forslag til tiltag

Følgende punkter kan udledes af den gennemgående litteratur om anbefalinger og forslag til snusforebyggende tiltag:

- At man gør brug af eksisterende etablerede kanaler og metoder for rygestop og forebyggelse i røgfri tobaksforebyggende indsatser.
- At samarbejder på tværs af institutioner, organisationer og sektorer etableres i tobaksforebyggende indsatser, både lokalt, nationalt og internationalt.

Målgruppe

Følgende punkter kan udledes af den gennemgående litteratur om målgrupper for snusforebyggende interventioner:

- Snus og røgfri tobak er mere udbredt blandt unge end blandt den øvrige befolkning.
- Markant flere drenge end piger bruger snus, men både i Norge og Sverige er snusbrug blandt unge kvinder stigende.
- Unge påbegynder typisk snusbrug i 8.-9. klasse (i 14-15 årsalderen).

Faktorer af betydning for snusbrug

Følgende punkter kan udledes af den gennemgående litteratur om faktorer af betydning for snusbrug:

- Interventioner med fokus på ryge- og snusforebyggelse skal fokusere på beskyttende faktorer frem for på risikofaktorer. Eksempelvis har sociale relationer, såsom venner og familie, en indflydelse på unges snus- og tobaksbrug, og bør dermed inddrages i forebyggelsesinterventioner.
- Sociale miljøer spiller en afgørende rolle for unges adfærd, hvad angår tobak. Interventioner med fokus på ryge- og snusforebyggelse skal fokusere på at skabe understøttende miljøer, der gør det nemmere for

individuelle unge at tage ansvar for deres valg.

- Ændringer af normer omkring og holdninger til snusbrug er afgørende faktorer for forebyggelse af snusbrug, og familie og venner har en stor indflydelse herpå.

Skolebaserede interventioner

Følgende punkter kan udledes af den gennemgående litteratur om skolebaserede snusforebyggende interventioner:

- Der er gode erfaringer med anvendelsen af skolebaserede interventioner til forebyggelse af snusstart. Der er dog ikke foretaget særligt mange evalueringer eller publiceret studier, der evaluerer effekten af disse interventioner.
- Udarbejdelse og understøttelse af tobaksfri skolepolitikker kan bidrage til ændring af normer omkring tobaksbrug.
- Om end skolebaserede tobaksforebyggelsesinterventioner viser gode resultater og har et stort potentiale, peger nyere forskning på, at et for bredt fokus på tobak (fokus på både rygning og røgfri tobak) være en begrænsning for effekten, da erfaringen er, at fokuset på røgfri tobak i sådanne interventioner er begrænset.

Kommunikations- og informationsinterventioner

Følgende punkter kan udledes af den gennemgående litteratur om kommunikations- og informationsinterventioner:

- Der er begrænsede erfaringer med udførelse af kommunikations- og informeringsinterventioner om snus målrettet unge.
- En norsk kommunikationskampagne har haft gode erfaringer med udarbejdelse af videoer til unge snus- og tobaksbrugere samt med brugen af sociale medier.

Lokalsamfundsbaseede interventioner

Følgende punkter kan udledes af den gennemgående litteratur om lokalsamfundsbaseede snusforebyggende interventioner:

- I interventioner målrettet unge, der base-res i lokalsamfund, er der potentiale for at nå unge, der ikke møder op eller er engagerede i skolelivet. Der er ofte en høj andel af tobaksbrugere i denne gruppe af unge.
- Brede lokalsamfundsbaseede interventioner ser ud til at være mere effektive end skolebaserede programmer alene. Begge typer interventioner fungerer dog bedst i kombination med både mediekampagner og strukturelle initiativer.

Sundhedspleje

Følgende punkter kan udledes af den gennemgående litteratur om snusforebyggende interventioner i sundhedsplejen:

- Mund- og tandplejeundersøgelser kan være signifikante motivatorer for røgfri tobaksstop og reducere af røgfri tobaksbrug.
- Der er et potentiale for, at tandpleje kan spille en mere aktiv rolle i forhold til røgfri tobaksforebyggelse- og stop.

Snusstopinterventioner

Følgende punkter kan udledes af den gennemgående litteratur om snusstopinterventioner:

- Vareniclin, nikotinsugetabletter og adfærdsinterventioner kan hjælpe til røgfri tobaksstop.
- Det er svært at vurdere, hvilke komponenter af adfærdsinterventioner der er effektive for røgfri tobaksstop, og tilliden til evidensen for effekten af denne type interventioner er derfor begrænset.

Litteraturliste

1. Civilstyrelsen. Lov om tobaksvarer. Tilgængelig her: <https://www.retsinformation.dk/forms/R0710.aspx?id=181751#id4adeabd3-1585-4793-9f4a-04f0cadfda41>
2. Oftedal J, Skattebo S, Nylenna A. Helsedirektoratets plan for et systematisk og kunnskapsbasert tilbud om røyke-og snusavvenning. Oslo: Helsedirektoratet; 2012.
3. Institute NC. Smokeless Tobacco Or Health: An International Perspective: US Department of Health and Human Services, Public Health Service, National Institutes of Health, National Cancer Institute; 1992.
4. Freiberg M. Options for state and local governments to regulate non-cigarette tobacco products. *Annals Health L.* 2012;21:407.
5. Helsedirektoratet. Tobakk - lokalt folkehelsearbeid. Tilgængelig her: <https://helsedirektoratet.no/folkehelse/folkehelsearbeid-i-kommunen/veivisere-i-lokale-folkehelseiltak/tobakk-lokalt-folkehelsearbeid#tiltak-og-virkemidler>
6. Helleve A, Weisæth A, Lindbak R. Tall om tobakk 1973–2009. Oslo, Norway: Norwegian Directory of Health. 2010:1973-2009.
7. Kræftens Bekæmpelse. Snus og anden røgfri tobak. Tilgængelig her: <https://www.cancer.dk/forebyg/undga-roeg-og-rygning/e-cigaretter-og-snus/snus/>
8. Galanti MR, Rosendahl I, Wickholm S. The Development of Tobacco Use in Adolescence Among “Snus Starters” and “Cigarette Starters”: An Analysis of the Swedish “BROMS” Cohort. *Nicotine & Tobacco Research.* 2008;10(2):315-23.
9. Bendtsen P, Mikkelsen S, Tolstrup J. Ungdomsprofilen 2014. Statens Institut for Folkesundhed; 2015.
10. Edvardsson I, Lendahls L, Andersson T, Ejlertsson G. The social environment is most important for not using snus or smoking among adolescents. *Health.* 2012.
11. Health UDo, Services H. Preventing tobacco use among youth and young adults: A report of the Surgeon General. Atlanta, GA: US Department of Health and Human Services, Centers for Disease Control and Prevention, National Center for Chronic Disease Prevention and Health Promotion, Office on Smoking and Health. 2012;3.
12. Statistisk Sentralbyrå. Tilgængelig her: <https://www.ssb.no/statistikkbanken/selektvarval/saveelections.asp>
13. Norberg M, Lundqvist G, Nilsson M, Gilljam H, Weinehall L. Changing patterns of tobacco use in a middle-aged population: the role of snus, gender, age, and education. *Global health action.* 2011;4.
14. Fiore MC, Bailey WC, Cohen SJ, Dorfman SF, Goldstein MG, Gritz ER, et al. Treating tobacco use and dependence: clinical practice guideline. Rockville, MD: US Department of Health and Human Services. 2000:00-0032.
15. Edvardsson I, Troein M, Ejlertsson G, Lendahls L. Snus user identity and addiction. A Swedish focus group study on adolescents. *BMC public health.* 2012;12(1):975.

16. Hatsukami D, Zeller M, Gupta P, Parascandola M, Asma S. Smokeless tobacco and public health: a global perspective. 2014. Bonus effects from an intervention that targets adolescent tobacco use. Scandinavian Journal of Psychology. 2009;50(4):341-5.
17. Backinger C, Fagan P, Matthews E, Grana R. Adolescent and young adult tobacco prevention and cessation: current status and future directions. Tobacco control. 2003;12(suppl 4):iv46-iv53.
18. Helsedirektoratet. FRI. Tilgjengelig her: <http://sites.helsedirektoratet.no/sites/fristed/Sider/default.aspx>
19. Health Do, USA HS. Preventing tobacco use among young people: A report of the Surgeon General: US Department of Health and Human Services; 1994.
20. Kreftforeningen. Tobakksfri skoletid. Tilgjengelig her: <https://kreftforeningen.no/forebygging/forebygging-i-skoler-og-barnehager/tobakksfri-skole/>
21. TobakksfriDUO. Tobakksfri DUO: om os Tilgjengelig her: <http://tobakksfri.se/om-oss>
22. Nilsson M, Stenlund H, Bergström E, Weinehall L, Janlert U. It takes two: reducing adolescent smoking uptake through sustainable adolescent–adult partnership. J Adolesc Health. 2006;39(6):880-6.
23. Hedman L, Andersson M, Stridsman C, Rönmark E. Evaluation of a tobacco prevention programme among teenagers in Sweden. BMJ Open. 2015;5(5):e007673.
24. Nilsson M. Promoting health in adolescents: Preventing the use of tobacco: Institutionen för folkhälsa och klinisk vetenskap; 2009.
25. Nilsson M, Stenlund H, Weinehall L, Bergström E, Janlert U. "I would do anything for my child, even quit tobacco": Kreftforeningen. Snusoppgaver. Tilgjengelig her: <https://kreftforeningen.no/snusoppgaver/>
26. Helsedirektoratet, Utdanningsdirektoratet. Støttmateriell: Rusmiddelforebyggende arbeid i skolen – forslag til læringsaktiviteter. Narvik; 2012.
27. Severson HH, Glasgow R, Wirt R, Brozovsky P, Zoref L, Black C, et al. Preventing the use of smokeless tobacco and cigarettes by teens: results of a classroom intervention. Health Educ Res. 1991;6(1):109-20.
28. Sussman S, Dent CW, Stacy AW, Hodgson CS, Burton D, Flay BR. Project Towards No Tobacco Use: implementation, process and post-test knowledge evaluation. Health Educ Res. 1993;8(1):109-23.
29. Dent CW, Sussman S, Stacy AW, Craig S, Burton D, Flay BR. Two-year behavior outcomes of project towards no tobacco use. J Consult Clin Psychol. 1995;63(4):676-7.
30. Sussman S, Dent CW, Stacy AW, Sun P, Craig S, Simon TR, et al. Project towards no tobacco use: 1-year behavior outcomes. Am J Public Health. 1993;83(9):1245-50.
31. Kristensen MM, Sølvhøj IN, Ryd JT, Rod MH. Rygeforebyggelseskampanjer målrettet unge – hvad virker? København: Statens Institut for Folkesundhed; 2017.
32. Helsedirektoratet. Helsedirektoratets snuskampanje mot ungdom - Hvordan vi brukte Facebook, YouTube og videobloggere. [PowerPoint]. In press 2016.
- 33.

34. Helleve A. Snus og ungdom – oppsummering av resultat. [Microsoft Word]. In press 2016.
35. SmartUngdom. Snuskfri. Tilgjengelig her: <http://smartungdom.se/snuskfri>
36. Ebbert JO, Elrashidi MY, Stead LF. Interventions for smokeless tobacco use cessation. Cochrane Database of Systematic Reviews. 2015(10).
37. Carr AB, Ebbert JO. Interventions for tobacco cessation in the dental setting. A systematic review. Community dental health. 2007;24(2):70-4.
38. Virtanen SE, Zeebari Z, Rohyo I, Galanti MR. Evaluation of a brief counseling for tobacco cessation in dental clinics among Swedish smokers and snus users. A cluster randomized controlled trial (the FRITT study). Prev Med. 2015;70:26-32.
39. Gordon JS, Andrews JA, Crews KM, Payne TJ, Severson HH, Lichtenstein E. Do faxed quitline referrals add value to dental office-based tobacco-use cessation interventions? The Journal of the American Dental Association. 2010;141(8):1000-7.
40. Gordon JS, Andrews JA, Albert DA, Crews KM, Payne TJ, Severson HH. Tobacco cessation via public dental clinics: results of a randomized trial. American journal of public health. 2010;100(7):1307-12.
41. Helgason AR, Lund KE, Adolfsson J, Axelsson S. Tobacco prevention in Swedish dental care. Community dentistry and oral epidemiology. 2003;31(5):378-85.